

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Prof. dr. Vida Sándor: Az Európai Bíróság védjegyjogi gyakorlata II. 2006–2010. Novotni Alapítvány a „Magánjog fejlesztéséért”, Miskolc, 2010; ISBN 978 963 9360 75 4

Talán nem szerénytelenség azt állítani, hogy Vida Sándor professzor megkerülhetetlen személyisége a hazai szellemi tulajdon-védelmi szakmának. A megállapítás kiváltképpen igaz a védjegyjogot művelő szakemberek körére. Ő volt az, aki a háborút követő második évtizedben, a piacgazdaság kereteit teljesen felszámoló kommunista rezsim idején a tisztességes szabadpiaci verseny egyik alapkövét jelentő intézmény, a védjegyjog területén kutatásokba kezdett, és tanulmányozta az akkori keleti blokk – Magyarország mellett – egyik legerősebb iparjogvédelmi hagyományaival büszkélkedő Csehszlovákia védjegyrendszerét. Munkásságával hozzájárult ahhoz, hogy az iparjogvédelem eme sokoldalú szegmense magas színvonalon fennmaradjon, majd a rendszerváltást követően ismételtelen elnyerhesse a hazai jogrendszerben méltó helyét. Tevékenységével azonban a szakmának nemcsak a belföldi megbecsülését erősítette, hanem a magyar védjegyjogi közösség európai elismertségében is szerepet játszott, és teszi ezt a mai napig is.

A könyv 2006-ban megjelent első része szakmai körökben egyre erősödő szükségletet elégített ki, hiszen hazánk Európai Unióhoz történő csatlakozásával nem csupán az írott közösségi jog – valamint a csatlakozást megelőző elsőségszerű és tekintélyes mennyiségű közösségi védjegyek – hatálya terjedt ki, hanem többek között az Európai Bíróságnak a védjegyjogi irányelv értelmezésének tárgyában hozott előzetes döntései is. A csatlakozás a területen jártas személyek számára teljesen új helyzetet eredményezett, mert bár korábban is rendelkezésre álltak az írott normákon túl a Legfelsőbb Bíróság kötelező döntései, ezek mennyisége, valamint az egyes kérdésekben kifejtett elvi iránymutatás részletessége nem volt összemérhető a közösségi döntésekkel.

Ezzel párhuzamosan figyelemmel kellett és kell lenni egy olyan folyamatra, ami alapján látható, hogy az európai védjegyjogban egyre inkább meghonosodik az angolszász jogrendszerre jellemző esetjogi szemlélet. Különösen igaz a tézis az Európai Unió Belső Piaci Harmonizációs Hivatalára, ahol a döntések indokolásában gyakran más ügyben hozott eseti döntést használnak fel referenciaként, leginkább olyanokat, amelyek a fellebbezési tanácsot követően megjárták az Elsőfokú Bíróságot is. Anélkül, hogy állást foglalnánk az angolszász rendszer elterjedésének indokoltságát érintő vitában, tényként kell elfogadni a trendet, ami óhatatlanul is kihát a nemzeti és a nemzetközi védjegyeljárások kapcsán mind az ügyfelek, mind pedig az eljáró hatóságok gyakorlatára. Ilyen körülmények között jelent meg a könyv első része, ami iránytűként szolgált a hazai szakemberek számára a védjegyjogi döntések tengerében a meghatározó – és jogi kötőerővel bíró – előzetes döntések igényesen kidolgozott bemutatásával.

Felgyorsult világunkban még a legnagyobb jóindulattal sem lehet a védjegyszakmát a külső folyamatoktól megkímélt békés szigetnek aposztrofálni, ezért a második kötet megjelenéséig eltelt négy év során felmerült ügyek és a szakmai viták bőséges alapanyagot szolgáltatottak az új könyv megírásához. Örömteli és a felhasználást nagyban elősegítő körülményekben, hogy a második könyv megőrizte elődjének logikus struktúráját. A korábbi kiadvány értékeinek megőrzése mellett a szerző újdonságokkal is színesítette a könyvet azzal, hogy a luxemburgi székhelyű törvényszék döntéseinek ismertetése és feldolgozása mellett ezúttal a főtanácsnoki vélemények elemzését is tartalmazza. Ez különösen annak fényében üdvöztető, hogy az Európai Bíróság eljárását meghatározó sajátosságokból kifolyólag a főtanácsnok a véleményében kevésbé formalizált keretek között és a végleges döntéshez képest szélesebb spektrumú interpretációt nyújthat, amiben a különböző nézőpontok bemutatása gyakran részletesebb, és az ügyek mögött megbújó gazdasági konfliktusok feloldásához nem ritkán közelebb álló.

Az I. fejezetben a szerző a védjegyekkel szembeni legalapvetőbb – és talán éppen ezért a konkrét ügyek szintjén igen nehezen körüljárható, de mindkét oldalról élénken vitatható – követelményt, a megkülönböztetőképességet érintő döntéseket taglalja. Diplomatikusan, de a szakma iránti kellő alázattal ismerteti a védjegyjogászok körében eleinte megütközést keltő BABY DRY-döntést,¹ valamint azt követően az Európai Bíróság azon próbálkozásait, amelyekkel a döntés élet kísérleték meg tompítani, ezzel évekre bizonytalanságot szülve a jogalkalmazók körében.

A II. fejezet a védjegyek körében kiemelt szerepet játszó, jó hírű árujelzők nem kevésbé összetett témakörét tárgyalja az áttörést jelentő DAVIDOFF-döntésből² kiindulva, egészen a legfrissebb fejleményként értékelhető PAGO-jogesetig,³ ami szakmai körökben a közösségi védjegy jóhírűségének területi dimenzióját tekintve élénk és nyitott kérdésekkel teli vitákat generált.

A III. fejezetet mintegy megalapozza a PAGO-ügy, hiszen ez utóbbinál jutunk el a közösségi védjegy tényleges használata területi dimenziójának kérdéséhez, ami az elmúlt két év egyik legkiélezettebb és azóta is lezáratlan szakmai vitáját eredményezte. A téma jelentőségét mi sem jelzi jobban annál, hogy jogosult szervezetek európai és azon kívüli rendezvényeinek napirendjén állandóvá vált, így például a pedigrét nem nélkülöző Nemzetközi Védjegy Egyesület (INTA) 133. éves közgyűlésén⁴ a programban szereplő első pontot javarészt ennek fogják szentelni.

A IV. fejezet a rivaldafényt kevésbé élvező, de tartalmát tekintve nem kevésbé érdekfeszítő, lajstromozást gátló és törlési okot, a rosszhiszemű védjegybejelentés témakörét tárgyalja. A rosszhiszeműség tézisének értelmezése sohasem tartozott a könnyen megítélhető kérdé-

¹ C-383/99.

² C-292/00.

³ C-301/07.

⁴ INTA 133rd Annual Meeting, San Francisco, May 14–18, 2011.

sek közé. Ráadásul Európában kevés az olyan rendszerek száma, ahol ez az ok egyáltalán megjelenik, mi több közigazgatási eljárás keretei között is dönthetnek róla. A hazai jogalkalmazás számára ezért igen értékes lehet a LINDT-ügy⁵ ismertetése.

Külön említésre méltó a szerző törekvése arra, hogy a jogesetek ismertetése és elemzése során széles körben hasznosítható ismereteket közvetítsen. Így nem meglepő, hogy a jogszerzésre irányuló eljárásokat meghatározó témákon túl külön fejezetet szentel a jogérvényesítéssel kapcsolatos ügyeknek.

Végezetül a könyv elvitathatatlan érdeme, hogy külön foglalkozik a közösségi védjegyrendszer jövőjével, ami a koegzisztencia elvéből fakadóan nem vizsgálható a tagállami védjegyrendszerektől elszigetelten. Az Európai Bizottság által a Max Planck Intézettől megrendelt átfogó tanulmány eredményeinek publikálására ugyan még nem került sor,* a szerző ezért a tanulmány megrendelését megelőzően az intézet konferenciáján⁶ elhangzott, a védjegy jog jövőjét meghatározó témakörök ismertetése útján érzékelteti a fejlődést érintő konfliktusos és lehetséges kitérési pontokat.

A téma iránt érdeklődők módfelett hasznos alkotásra lelhetnek ebben a könyvben. Az európai védjegy jog jövőjét tekintve pedig már ma azonosítható több olyan körülmény, ami reményt kelt bennünk, olvasókban arra, hogy néhány év múlva találkozni fogunk a könyv III. kötetével.

Dr. Gonda Imre

* * *

Mark Schumann, Libby Sartain: Tehetségmágnészek. A kiválóakat vonzó vállalati márka felépítése. HVG Könyvek, 2010; ISBN 9633040195

Mi vagyunk az Élet fiai, / A küzdelemre föl Kent daliák, / Megmozdulunk, hejh, összeroppan akkor / Alattunk ez a régi világ! (József Attila: Fiala életek indulója)

A szakirodalom már jó néhány éve már kimutatta, hogy napjainkra a szellemi tulajdon vált a legfontosabb vagyonelemmé a modern gazdaságban – olyannyira, hogy a felmérések szerint az Egyesült Államokban az 500 legnagyobb tőzsdei cég piaci értékének 80%-át már immateriális vagyonuk teszi ki, annak pedig igen jelentős hányadát szellemi vagyonuk adja. [Pl. Gordon V. Smith, Russell L. Parr: Intellectual Property – Valuation, Exploitation, Infringement Damages (Szellemi tulajdon – értékelés, hasznosítás, bitorlás okozta károk),

⁵ C-529/07.

⁶ Zukunft des europäischen Markenrechts, Berlin, 2007. Oktober 4–6.

* A publikálás a kézirat beérkezése után megtörtént: http://ec.europa.eu/internal_market/indprop/docs/tm/20110308_allensbach-study_en.pdf (a szerk.).

John Wiley & Sons, 2005 – I. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2007/3. sz.] Szükség-
telen itt részleteznünk, mennyire döntő jelentősége van a cég szellemi vagyonának abban,
hogy képes legyen folyamatosan megújítani árucikkei versenyképességét, valamint tevé-
kenysége jövedelemtermelő képességét. Csak a dolog velejét összegezve, innováció nélkül
nincs versenyképesség, nem tartható fent sem az eredményesség, sem a hatékonyság, erős
és folyamatosan fejlesztett szellemi vagyon nélkül nincs innováció. Tegyük még hozzá: a
piac élvonalába tartozó cégek túlnyomó hányada esetében immateriális vagyonuk jelentős
részét alkotja goodwilljük is, azaz a piac kedvező értékítélete a céget és annak árucikkeit ille-
tően. E goodwillnek a gazdasági értékét az adja, hogy nagyon is számottevő versenyelőnyrel
ruházhatja fel a céget a piacon, ami komoly mértékben növelheti annak jövedelemtermelő-
képességét. A piaci versenyben azonban csupán addig fejt ki a cég számára e kedvező
hatását, amíg annak árucikkei maguk is jól állják a versenyt mind technikai, mind gazda-
sági jellemzőik tekintetében. Ezeket tehát folyamatosan fejlesztenie, frissítenie kell, vagy
éppen újabbakkal lecserélnie, hogy elejét vehesse goodwillje lemorzsolódásának. Hasonló-
an kritikus jelentősége van a goodwill fenntartása tekintetében azoknak az eszközöknek és
módszereknek is, amelyeket a cég piaci munkájában alkalmaz, és amelyeket hasonlóképpen
fejlesztéssel lehet folyamatosan az élvonalban tartani. A mindehhez szükséges fejlesztések
eszköztárának alapját pedig szintén a cég szellemi vagyona adja – tehát a goodwill értéke is
csak addig marad fent és gazdagítja a cég immateriális vagyonát, ameddig ezt kellőképpen
segíti az innovációs munka, amely viszont szükségképpen a szellemi vagyonára támasz-
kodik. Tehát a goodwill gazdasági értékének is a szellemi vagyon adja a tartószervezetét.
Magától értetődik, hogy ugyanez érvényes az élvonalban végzett piaci munkában kritikus
jelentőségű árujelzőkre is – ennek kifejtésébe itt nem bocsátkozunk. A cégek számára – és
minden olyan szervezet, intézmény számára tehát, amelynek változó, fejlődő környezet-
ben kell tudnia fennmaradni, s ezért ha másokkal nem is, de a változásokkal lépést kell
tudnia tartani – a szellemi vagyon elemei „a földnek savai; ha pedig a só megízetlenül, mi-
vel sózzák meg? nem jó azután semmire, hanem hogy kidobják és eltámasszák az emberek”
(Mt 5,13). Ugyanennyire nélkülözhetetlenek az olyan szakemberek, akik képesek a szel-
lemi vagyon kezelésére, karbantartására, fejlesztésére, hasznosítására. Modern világunkra
jellemző azonban az is, hogy az élvonalbeli termelőerők fejlesztésében, megújításában a
legszűkebb kapacitást a kellő felkészültségű szakemberek alkotják, hiszen belőlük lehet a
legkevésbé igény szerint bővíteni a kínálatot. A szerzők erre építik e könyvük mondaniva-
lóját. Amint bevezetőjükben írják: „Minden olyan vállalatnak, amelyik az élre akar törni,
olyan marketingcentrikus szervezetet kell kiépítenie, amely ugyanolyan agresszíven teremt
márkahűséget a dolgozók között, mint ahogy a fogyasztók között. Ezért írtuk meg ezt a
könyvet.” Az érthetőség kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy a márkahűség itt – és az egész
könyvben – a szóban forgó céghez való kötődést jelenti, a márka – az árujelzők működési
módjával analóg módon – a céget jeleníti meg. Ám, amint mondják „A munkáltatói már-
kahűség (ami itt a márkahűség szinonimájaként szerepel – a szerző) eltér az elköteleződés

hagyományos formájától. Bár a klasszikus lojális munkaerő létfontosságú egy cég számára, azonban ez a fajta elkötelezettség csak a munkavégzés idejére korlátozódik. A munkáltatói márkahűség ennél hosszabb távú és szélesebb spektrumú lojalitást jelent, ami túlmutat a hagyományos értelemben vett munkakapcsolaton, és kiterjed a dolgozóknak a munkahelyi arculattal való azonosulására is.” S ha már a szerzők az árujelzők világából átemelték a márka fogalmát, fűzzük ide: a munkáltatói márkahűségről nyilvánvalóan a munkáltatói márkával összefüggésben, ez utóbbi létét feltételezve lehet beszélni. Az viszont inkább csak korlátozott körben bír jelentőséggel: az ember munkavállalóként a munkáltatóhoz kötődhet, és annak „márkájához” valószínűleg inkább csak a sok vállalatból állók, jelesül a multik esetében, ahol a márka lényegében ugyanolyan azonosítóként segíti a munkakínálatban történő eligazodásban, mint vásárláskor az áruvilágban.

„A piacon, ahol a tudás hatalom, a potenciális munkaerőt a rendelkezésére álló információ erősebbé teszi, mint a potenciális munkáltatót.” / „A tehetségmárka, mint minden más márka, ígélet: annak kinyilvánítása, amit a vállalat nyújtani szeretne a dolgozó hozzájárulásáért cserébe. A többi márkához hasonlóan a tehetségmárka is lenyomata annak, amiben a cég hisz, és amit képvisel. A tehetségmárka célja megkülönböztetni a vállalatot a többi cégtől a fogyasztó figyelméért vívott versenyben. Annyi a különbség, hogy itt a fogyasztó a munka fogyasztója.” / „Régen a dolgozót kielégítették a hosszú távú kompenzációk, a mai munkaerő azonban azonnali kielégülésre vágyik, és nem túl kitartó. A márkahűséget, különösen a munkáltatói márkához való hűséget tehát ki kell vívni.” / „A törekvéseken alapuló tehetségmárka azt fejezi ki, amivé a szervezet válni akar. Emellett hirdethet folyamatos fejlődés melletti munkavégzést is, amikor azt mutatja meg, hogy milyen lesz a szervezet a jövőben.” / „Az élményen alapuló tehetségmárka bemutatja, hogy milyen élményben lesz része a dolgozónak mindennap az első pillanattól kezdve, amikor belép az ajtón. Az 'utazás' és a 'célállomás' reklámozása általában olyan szervezetekre jellemző, amelyek közismerten és büszkén pozitív élményt nyújtanak a dolgozóiknak, és amelyek hisznek ennek az élménynek a megkülönböztető erejében. A cég arra alapoz, hogy ha a legtöbb szempontból ugyanazt kínálják a munkaadók, akkor a dolgozó az élményt fogja választani. A kihívás ebben a vállalat számára az, hogy bizonyosnak kell lennie abban, hogy ez az élmény létezik, különben a dolgozók elkezdik keresni azt, amiről úgy érzik, hogy nem kapták meg.” / „Vannak olyanok, mint az IBM, amelyek a siker kritériumait szövik bele az üzenetbe: 'Ha a jövőbe néznél, és onnan tekintenél vissza a sikerekre, amelyeket az IBM-nél elértél, ezt látnád: nyitott voltál az új tapasztalatokra, a tanulásra és a szakértelem megszerzésére; élvezted az ösztönző, gyorsan változó környezetet; kiváló teljesítményedet pedig egyre nagyobb felelősséggel és elismeréssel jutalmazták.” Idézetek a könyvből.

Az, hogy a szellemi vagyon a cégek és általában a bárminemű szervezetek messze legfontosabb erőforrásává lépett elő, szükségképpen magával hozta a humán erőforrással való gazdálkodás hasonló felértékelődését. Erről a műről ezért teljes joggal mondható, hogy legújabb korunk egyik vadonatúj, mindinkább aktuális és fontos gazdasági témájának igen

alapos szakkönyve. Témáját egy-két évtizede még utópisztikus műnek tekintettük volna, ma viszont az minden valószínűség szerint kulcs a legjobb vállalatok versenyképességének megtartásához – vagy egyre inkább azzá válhat.

Ebben a legújabb korban kőkemény szegmentálódás megy végbe a munka világában, a munkavállalók körében. Fokozódóan tudományalapú gazdaságban élünk, s a cégeknek ebben kell felvenniük a versenyt a túlélésért, a legéletképesebbeknek pedig a terjeszkedésért, gyarapodásért. Ebben az emberek munkavállalói értékét is az esetek nagy hányadában az adja meg, hogy milyen tudással tudnak hozzájárulni a cég céljainak eléréséhez. Az egyik szegmensbe így azok kerülnek, akiknek a munkaereje – ma már inkább a munkavégzésre szolgáló felkészültsége – tömegáru, akikből a kínálat meghaladja a keresletet, és örülhetnek, ha munkát és – főként – érte fizetést kapnak. Ők azok, akiket a technológiai fejlődés mindinkább kiszorít a foglalkoztatásból, akik esetében vállalati szinten mindinkább gazdaságossági mérlegelés kérdése, hogy a munkát velük vagy inkább gépekkel végeztessék el. A másik, sokkal szűkebb szegmens a munkavállalók legjaváé, azoké, akik nagyon erős szakmai felkészültségükkel – tudásukkal, tapasztalatukkal, kreativitásukkal, szakmai fejlődési képességükkel – a legfejlettebb technológiák mellett is nélkülözhetetlenek az élvonalbeli vagy oda törekvő vállalatok számára. Belőlük a kereslet haladja meg a kínálatot, a fejlődés őket teszi mind keresettebbé és a munkáltató számára értékesé. Ők a csúcstechnológiák korában is nélkülözhetetlenek, sőt, ők kellene a csúcstechnológiák életben tartásához és továbbfejlesztéséhez is, gyakran pedig szintúgy azok hatékony működtetéséhez. Az ő megszerzésüket és megtartásukat célozza az az új vállalati tudás, amelynek ez a mű igen jó tankönyvűl szolgál. Amint a szerzők összegzik, könyvük arról szól, hogyan lehet az eredményesség jegyében megszerezni, megtartani és motiválni a rátermett embereket a hozzájuk leginkább illő munka elvégzéséhez. Olyan cégek számára, amelyeknek kritikus jelentőségű, esetleg létszükséglet, hogy magukhoz tudják vonzani a munkavállalók legjavát, az itt előadottak egyik legfontosabb tanulsága éppen az, hogy milyen hihetetlenül kemény verseny bontakozik ki az ilyen emberek megszerzéséért és megtartásáért, és milyen magas színvonalú felkészültségre kell szert tenniük, milyen apparátussal kell harcba szállniuk azért, hogy sikeresek lehessenek ebben.

A munkavállalók e legjavát a szerzők így jellemzik: a munka új *fogyasztója*, aki úgy keres munkahelyet, mint ahogy terméket vagy szolgáltatást rendel. Úgy sétál be a céghez, hogy teljes leírást vár el a karrierfejlődésével, a teljesítménymenedzsmenttel, a kompenzációs rendszerrel és a munka–magánélet egyensúlyával kapcsolatban. Fogyasztóként ellenőrzi, számára vállalható-e annak a helynek az erkölcsi értékei, ahol vásárol (ez a munkahelyet jelenti). Tudja, hogy bármikor lecsereélheti a terméket (vagyis az állását), és újat találhat. Még a legjobb tehetségmárkával rendelkező cégeknél is mindig az előrelépésre gondol, és folyamatosan nyitott az új lehetőségekre a cégen belül és kívül. Mindehhez pedig fő eszköze az internet, ahol a lehetőségek és az azokra vonatkozó információk után kutat. Ő már nem CV-küldéssel ajánlkozik, hanem a profilját adja meg internetes portálon, vagy éppen YouTube- videón jeleníti meg bemutatkozását. Sohasem áll le a munkakereséssel, és a mun-

káltatóját és az állását is úgy választja, hogy az jól mutasson a munkavállalói profiljában (vagyis hogy erősítse a tárgyalási pozícióját, amikor majd tovább akar lépni, és a következő állás feltételeiért tárgyal). És apró, ám igen jellemző vonás: az ilyen munkavállaló a munkahelyén „türelmetlen lesz, ha az email postafiókja nem készül el az első napján, vagy a laptopján még bütykölni kell”!!

A szerzők részletesen vázolják ezeknek az újfajta munkavállalóknak a munkájukkal és a munkáltatójukkal szembeni elvárásait, aki pedig nem elég szerencsés közéjük tartozni, az csak csodálkozik, és – valljuk be – irigykedik. A cégeknek viszont, amelyeknek szükségük van rájuk, mindezzel számolniuk kell, s alkalmazkodni hozzájuk. Így például olvashatjuk: a munka élményének ezek a fogyasztói (gondolta volna bármely korábbi generáció, vagy akár a mai idősebbek, hogy ők nem dolgozók, alkalmazottak, hanem „a munka élményének a fogyasztói”?? Arany Jánost idézve, „Gondolta a fene!”) többet és mást akarnak, amikor belépnek a munkaerőpiacra. Számukra a jól azonosítható, vonzó arculat, vagyis a *tehetségmárka* mutatja meg mindazt, hogy mit ad a cég. Ezért a *tehetségmárka* (amelyet természetesen a cégnek kell magáról felépítenie, fenntartania, módszeresen fejlesztenie) mindazt kell, hogy tartalmazza, amit a munka élményének fogyasztója érezni akar; ezenkívül sugározza a reményt és a nagyra törő célokat. Azt kommunikálja a világ felé, hogy a cég mit tud, mit akar, és mit ajánl. A fogyasztó agyának azt a részét éri el, amely ugyanazon az alapon dönt a munkavégzésről, mint a kávéról, a kocsiról vagy a szabadidőről.

Amit a szerzők a cégek újfajta márkáiról, főként a *tehetségmárkáról* elmondanak, abban mintha helyenként lenne némi kis misztifikáció is, ezen azonban igazán könnyű túllépni. Könyvük valóban kítűnő, részletes, módszeres, sok gyakorlati példával alátámasztott útmutató ehhez a – joggal mondható – teljesen újfajta HR-szakmához, amely, úgy látszik, egyre inkább létfontosságú része lesz a cégek XXI. századi fegyverzetének, és mindahhoz, amit azoknak ehhez tudniuk és tenniük kell.

Dr. Osman Péter

* * *

James Lovelock: Gaia halványuló arca. Utolsó figyelmeztetés. Akadémiai Kiadó, 2010 – Új polihisztor sorozat; ISBN: 978 963 05 8923 9

Ignoramus et ignorabimus: nem tudjuk, s a legjobb esetben mi, ma élők soha nem is fogjuk megtudni, mi az igazság a globális felmelegedés veszélyében. A legjobb esetben, mert bizonyosságot csak az jelentene, ha bekövetkezne a legrosszabb. Mindaddig, amíg ez nem történik meg, Damoklész kardjaként lebeg a fejünk felett annak eshetősége, hogy beteljesedhet a veszedelem. Filozófiai és szintúgy technikai képtelenség bebizonyítani valamiről, ami lehetséges, hogy az nem létezik, így az sem zárható ki teljes bizonyossággal, hogy ez a vész valóban köröttünk ólálkodik.

Tény azonban az is, hogy az ember óhatatlanul is bizonyos gyanakvással figyeli mindazt, ami az utóbbi évtizedekben a globális felmelegedés veszélye körül, és/vagy annak jegyében történik, s különösképpen az azt megidéző, szinte végeláthatatlan anyagi konzekvenciákat vonzó megnyilatkozásokat, következtetéseket, törekvéseket. Gyanakvással, mert tudjuk, látjuk, hogy világunkban – Mefisztó híres rondóját idézve – „Áll a hajsza, áll a bál a pénz körül, / Járja koldus és király. / A Sátán örül. / ... Érte küzd a test, a szellem, / Őhózzá visz minden út, / Érte dúlnak háborúk / S harcok: ember, ember ellen”, és nem egészen bizonyos, hogy az „eladó az egész világ”-ba a tudomány képviselői és az ő álláspontjaik, tanácsaik, figyelmeztetéseik egyértelműen soha, semmikor sem tartoznak bele. A kísértés pedig jól láthatóan óriási: a globális felmelegedés fenyegetésére, az ellene való védekezésre a szó minden értelmében hatalmas üzletág épül, s mind nagyobb részt követel abból a tortából, amelyet a világgazdaság jelent.

Ignoramus et ignorabimus: valójában nem tudjuk, mi megy végbe a Föld éghajlatában, s kellő hozzáértés híján a történéseket sem vagyunk képesek megbízhatóan értékelni, értelmezni. A figyelmeztetések, hírek, felszólítások mellé pedig elkergethetetlenül felötlik a klasszikus minősítő kérdés: „kinek tejel?” (cui prodest), azaz kinek van haszna abból, ha a javasolt irányban haladunk. Csak egy, igen szembeötlő példával élve, amelyről e könyvében Lovelock is szerfelett izgalmas megállapításokat tesz: itt van az ún. megújuló energiaforrásokra való áttérés körében a szélenergiák problémájára (erre lentebb visszatérünk). Tőle idézve: „a nyugat-európai tapasztalat azt mutatja, hogy az elektromosenergia-termelés e módja nem hatékony és drága. Hamarosan meg fogjuk érezni mindezt, amikor majd megemelkednek a villanyszámlák és az adók, hogy fedezni lehessen annak a megújuló energiának a költségeit A mi pénzünk azt szolgálja majd, hogy egyesek csak úgy, adókedvezményeken és szubvenciókon keresztül könnyen megszerezhető haszonhoz jussanak.” (Tudjuk, a modern kori kormányzás művészetének egyik alapvető része, hogyan osszák el a közpénzeket a nyomásgyakorlásra képes érdekcsoportok között.) S valóban, ki tudhatja közülünk bizonyossággal, hogy a szélenergiák támogatói vajon elsősorban globális életterünk fennmaradásáért, az emberiség jövőjéért munkálkodnak-e, vagy inkább a maguk politikai hasznáért?

A szerzőt az Akadémiai Kiadó így mutatja be e kötet ajánlásában: „extravagáns ökológus, jelenleg független tudós, kutató, eredeti végzettségét tekintve kémikus (később orvosi PhD-t szerzett). Vizsgálódásai középpontjában az emberi tevékenység által kiváltott, globális ökológiai változások állnak. Egy általa feltalált műszer, az elektronbefogási detektor alapvetően változtatta meg a környezetről való gondolkodásunkat. Az 1960-as évek elején részt vett a marsi életet vizsgáló NASA-programban. Ekkor fogalmazta meg az ún. Gaia-elméletet vagy Gaia-hipotézist, amely szerint a földi élő és élettelen világ egyetlen önszabályozó rendszert alkot. Szenvedélyes hangon, esszéisztikus stílusban megírt, számos meghökkentő elgondolást tartalmazó könyvei világszerte jelentős visszhangot váltottak ki. Ezekben többek között szembeszáll a közvéleményt és a politikai szférát jelentős mértékben meghatározó zöld gon-

dotlalt több alaptételével is. A jelen kötet mintegy összegzését jelenti eddigi munkásságának, a Gaia-elmélet tömör összefoglalását nyújtva.”

E könyvének súlyos következtetéseiről úgy érezhetjük, hogy Kasszandra lelke költözött belé, s ha elemzései helytállóak, akkor az emberiség egészére kétféle sors várhat: bölcsessége szerint kerül a pokolba vagy a purgatóriumba. „Utolsó figyelmeztetése” tehát arról is szól, hogy még van bizonyos esély arra, hogy az emberiség túlélje a valószínűleg elháríthatatlanul bekövetkező klímaváltozást, ha nem is őrizheti meg a jelenlegi életkörülményeit, sőt, mindenképpen drasztikus veszteségeket kell elszenvednie. Ha eléggé bölcs, akkor e purgatóriumon át egy új, ígéretes, hosszú távon stabil és kedvező életminőségbe juthat. Ehhez azonban nagyon sok mai eszmével le kell számolnia, sok törekvéssel felhagynia, és minden erővel, s még inkább az erőinek értelmes használatát irányító bölcsességgel alkalmazkodnia kell az „élő Földnek” azokhoz a folyamataihoz és működési módjához, amelyekkel nem tud hathatósan szembeszegülni.

Egész mondanivalójának alapja a *Gaia-elmélet*. Amint a kötetben található fogalomtár összegzi, ez „a Föld értelmezésének a nyolcvanas években közzétett elmélete, amely a Földet olyan önszabályozó rendszernek tekinti, amelyet az élő organizmusok összessége, a felszíni kőzetek, az óceán és a légkör alkotnak, szorosan összekapcsolódva, fejlődő rendszerként. Az elmélet szerint a rendszer célja a felszíni állapotok lehető legoptimálisabb (sic!) szinten való tartása az éppen létező élet számára. Az elmélet megfigyelésekre és teoretikus modellekre épül, és gyümölcsözőnek bizonyult, már nyolc sikeres előrejelzés fűződik hozzá.” Lovelockot idézve: „A Gaia-elmélet talán legnagyobb értéke az élő Föld metaforája, amely arra emlékeztet bennünket, hogy részei vagyunk, és hogy a Gaiával kötött szerződésünk nem csupán az ember jogairól, hanem az ember kötelezettségeiről is szól.” Ehhez viszont rögtön hozzá kell tennünk azt is: a könyv egész gondolatmenetének és mondanivalójának sarkalatos része, hogy az élő Földet nem csupán metaforának, hanem nagyon is valóságos, önszabályozó rendszernek tekinti. Ennek a rendszernek a fennmaradása egyáltalán nem függ az embertől, hanem – amint Lovelock ismételtelen is kifejti – képes gondoskodni magáról, biztosítani a fennmaradását, akár azon az áron, hogy a legfőbb ártó tényezőt, a túlszaporodott, túlfogyasztó, a rá kártékony következményeket hozó emberiséget visszaszorítja vagy kiküszöböli. A Gaia-elmélet itt bemutatott logikáját követve arra a következtetésre jutunk, hogy az emberiség előtt két választás áll: hozzá idomulva szimbiontája lesz-e az élő Földnek, így biztosítva a fennmaradását, vagy parazitája, amelyre igen csúf vég várhat.

Lovelock szavait idézve: már sok tény igazolja, hogy a Föld úgy viselkedik, mint egy élő rendszer. Képes ellenállni a klímaváltozásnak, de erősítheti is azt, és amíg ezt nem vesszük számításba, addig sem megérteni, sem előre jelezni nem tudjuk a Föld viselkedését. Már maga az élet sem pusztán a körülmények haszonélvezőjeként jött létre, hanem kezdettől fogva maguk az életformák is hozzájárultak a kedvező feltételek létrehozásához. „Ne felejtjük el – írja –, önhittség feltételezni, hogy tudjuk, hogyan kell megmenteni a Földet – bolygónk gondoskodik önmagáról. Mindössze annyit tehetünk, hogy megpróbáljuk meg-

menteni önmagunkat.” Ám kétséges, vajon ez is nem haladja-e meg erőinket. Amint mondja, hiába van meg fajunkban az intelligencia, hogy kitágítsuk értelmünket és megértsük az életet, az univerzumot és önmagunkat, mégis tökéletesen képtelenek vagyunk együtt élni egymással, és az eleven bolygónkkal is. Örökölt késztetésünk, hogy termékenyek legyünk és szaporodjunk, valamint gondoskodjunk arról, hogy a mi törzsünk uralja a Földet, keresztelje a legjobb szándékainkat is. „Milyen balszerencse – idézi ehhez E. O. Wilson allegóriájából –, hogy a Föld első intelligens társas állata egy törzsi szerveződésű ragadozó.”

Még ha az alagút végén, a purgatórium túlsó oldalán a túlélés ígéretének fénye csillog is, a jövőkép, amelyet e könyv felvázol, kevéssé derűs. A legrosszabb pedig az benne, hogy a vele szembeni kételkedésnek ugyan korlátlan tere van – hiszen egzakt módon az itt mondottakból is kevés bizonyítható –, azonban kétségtelenül megálló ellenérveket sem tudunk felhozni ellene. Lovelock legstabilabb érve arra, hogy a globális felmelegedés valóban évtizedek óta halad előre, abban áll, hogy ebben az időszakban a tengerszint emelkedik, ami biztos mutatója annak, hogy olvadnak a szárazföldi jégtömegek. (Az úszó jég olvadása nyilvánvalóan nem emeli a vízszintet.) Talán csak másfél olyan állítása van, amely igazán kételyre készítet. A környezetromboló széniparnak és -felhasználásnak a hetvenes évekkel kezdődő elítéléséről mondja, hogy „ennek az időszaknak a legnagyobb részében a szénipar állami tulajdonban volt (Nagy-Britanniáról beszél), így mi magunk voltunk a szennyező iparág tulajdonosai és egyúttal a felhasználók is, akik a szennyezést generálták.” Ez azt sugallja, hogy Lovelock nincs híján a naivitásnak, hiszen tudjuk, mennyi beleszólása van az istenadta népnek a modern demokráciákban abba, ahogy a kormányzatok ga(rá)zdálkodnak a nevében. A „fél” állítása pedig Csernobilra és általában az atomenergia-ipar baleseteinek áldozataira vonatkozik, s meglehetősen távol esik attól, amit erről tudni vélünk. Nagyon keményen kiáll az atomenergiára támaszkodó energiatermelés mellett, és hazugságnak bélyegzi az ellene felhozott szokásos érveket. Ennek részeként azt állítja, hogy Csernobil halottainak száma 75 volt, és 50 év alatt az atomenergia-ipar összes áldozatának száma az egész világon nem érte el a százat.

Igen sommásan elítéli a globális felmelegedés elleni védekezés hivatalos alaptételeit, azt az erre vonatkozó konszenzust, amelyre a világ különféle hatalmai/érdekcsoportjai ebben jutottak. Világossá teszi, hogy ha mai, egymással is ütköző érdekek állnak a holnapután megmentését célzó cselekvési program kimunkálásának útjában, akkor „a háború első áldozata az igazság, és ez – úgy látszik – a klímaváltozásra is érvényes.” Ha pedig azok a nézetek és következtetések helytállóak, amelyeket e könyvében is fejteget, akkor ez gyökeresen megváltoztatja az egyénileg és politikailag követendő utat. Amint mondja, pusztán a fosszilis fűtőanyagok felhasználásának, az energiafogyasztásnak és az erdőirtásnak a visszafogása nem elégséges válasz a globális felmelegedésre, nem utolsósorban azért, mert a klímaváltozás, úgy tűnik, gyorsabban is végbemehet, mint ahogy reagálni tudunk rá, és lehetséges, hogy nem is visszafordítható. A globális felmelegedéssel járó szcenáriót úgy vázolja fel, hogy drasztikusan szűkülni fognak a Föld azon területei, amelyeken az emberiség stabil létfelté-

telekre talál magának, valamint a létfenntartásához szükséges agrártermelés. Lényegében a globális klíma forró és száraz „óceánjában” megmaradó kellemesebb éghajlatú „szigetekre” kell visszavonulni, amelyekről metaforikusan „mentőcsónakokként” beszél. Ez egyben azt is jelenti – és ezt hangsúlyosan, ismételten kimondja –, hogy a jelenlegi össznépeségnek csak kis része számára lesz így hely. „A Föld változásának gyorsasága miatt úgy kell majd reagálnunk, mintha árvíz által fenyegetett város lakói volnánk, akiknek egyetlen lehetőségük a megállíthatatlan vízáradat megjelenésekor, hogy magasabb helyre vonulnak vissza, túl késő van bármi mást tenni – ugyanígy késő van a számunkra is, hogy a megszokott világunk megmentésével próbálkozzunk. ... A mentőcsónakszigetek és a kontinentális oázisok emberi világa az energia, élelmiszer és élettér korlátozott voltának szorításában vergődik majd. A mentőcsónakvilág etikáját a túlélés parancsa vezérli, és ez merőben különbözik a huszadik század második felének kellemes élvhajhászásától ...” Ám ugyanakkor nem a közelgő apokalipszis egzaltált prófétája, hanem kökemény, racionális(nak ígérkező) programot vázol fel a túléléshez szükséges tennivalókra. Olyan programot, amely nem mellesleg alapjaiban sérti hatalmas érdekcsoportok érdekeit. Példák erre: „Az Európai Unió hangzatos és jó szándékú fantazmagóriái, amelyek szerint kizárólag ’természetes’ erőforrásokra építve kell ’megmenteni a bolygót’ és biztosítani a fenntartható fejlődést, működőképesek lehetnek volna 1800-ban, amikor összesen egymilliárdan voltunk, de ma ezeket csak célszerűtlen luxuselképzeléseknek tekinthetjük, amelyeket aligha engedhetünk meg magunknak. ... Ha a kormányok ragaszkodnak ahhoz, hogy célszerűtlen és drága megújulóenergia-sémákat erőltessenek át, nemsokára oda jutunk, hogy a földek nagy részét bioüzemanyag-gyártást szolgáló ültetvények, biogáz-generátorok és ipari nagyságrendben szélerőművek lepik el – akkor, amikor a földterületnek teljes mértékben az élelmiszer-termelést kellene szolgálnia, s még inkább egy elviselhető éghajlat és kémiai összetétel fenntartását. Ne legyen büntudatunk, amikor nemet mondunk erre az egész ostobaságra: jobban megvizsgálva kiderül, hogy az egész csak egy jól kidolgozott trükk, amely néhány olyan ország érdekét szolgálja, amelyek gazdasága rövid távon jó hasznot húz a szélerőművek, bioüzemanyag-gyárak és egyéb, zöldnek hangzó, energiával kapcsolatos berendezések eladásából. Pillanatra se higgyünk az ügynöki dumának, hogy ezzel mentjük meg a bolygót.” És vigasztalásul, figyelmeztetésül is: „Az igazi Földet nem kell megmenteni. A Föld meg tudja és meg fogja menteni önmagát. Mindig is ezt tette, és ezt kezdte meg most is azzal, hogy átalakul egy másik állapotba, ami számunkra és más állatokra nézve is sokkal kedvezőtlenebb. Amit az emberek azon a felhíváson értenek, hogy ’Mentsük meg a bolygót – ahogyan ma ismerjük!’, azt most már lehetetlen megvalósítani.”

A megújuló forrásokat – értve ezen mind az energiahordozókat, mind a táplálékul szolgáló anyagokat – illető, alapvető jelentőségű figyelmeztetése, hogy a fenntartható jövő csak akkor biztosítható, ha ezekből az emberiség fogyasztása nem lépi túl Gaia megújuló/megújító képességeit. S ha belegondolunk, be kell látnunk – bármilyen megdöbbentő is –, hogy igaz van, mondván: az egyetlen valóban megújuló forrásunk a Naptól folyamatosan hozzánk

áramló energia. Minden másból egy adott készlettel gazdálkodunk, azt fogyasztjuk, még ha így-úgy igyekszünk is regenerálni, amit lehet, és amit tudunk. (Gondoljunk bele: a hivatalos koncepciók megújuló erőforrásként állítják be pl. az energianövények termelését. Valójában azonban azok „feleszik” maguk alól a termőtalaj éltető anyagait, előbb-utóbb kimerítve azt. Ha az erózió romboló hatását ki is zárjuk, a termőtalaj éltetőképessége csak addig stabil, ameddig a rajta tenyésző élet ott helyben hal el, és adja vissza építőanyagát a földnek.)

Amint már utaltunk rá, Lovelock határozottan és keményen kiáll a nukleáris energia-termelés mellett. Hangsúlyozza, hogy miután a fosszilis erőforrások kimerülőkben vannak, egyetlen alternatívánk a nukleáris energia. Ugyanakkor „Atomenergia-ellenes, dezinformációkat terjesztő propagandahullám várható azoknak az energiatermelő cégeknek a részéről, amelyek veszélyben érzik a profitjukat, sőt egyes olyan országok részéről is, amelyek úgy látják, hogy az atomenergia terjedése erejük és befolyásuk csökkenését okozza. ... Remélem, a zöldek és jogászaik végre felhagynak a tévedéseken alapuló atomenergia-ellenességükkel. A legtöbb ellenérvük irracionális, tévedések, dezinformációk és csúsztatások egyvelege, amelyet azután felfúj a média. A szerkesztők és újságírók jobban tennék, ha azon vezetnék le a rémtörténetek iránti vágyaikat [vágyaikat? Az ardenneki csatában Bastogne-t védő tábornok szép szavát idézve „Frászt!” (Balls!) – a rémtörténet a tájékoztatásnak álcázott mai infoszórakoztatás (infotainment) egyik legjobban eladható árucikke! – a szerző], hogy a valóság talaján maradvá megírnák: elegendő mennyiségű nukleáris energia híján a Föld számos vidéke egy-két évtizeden belül a teljes szegénység állapotába csúszhat le. Az emberiség előtérbe helyezésével Gaia kárára a zöldek saját pusztulásuk magvát hintették el, s ha kitaranak a törekvéseik mellett, könnyen lehet, hogy a miénket is.” Hasonlóan lesújtó kritikával illeti a nagyüzemi szélenergia-termelő telepek létesítését is, mindenekelőtt óriási fajlagos terület- és építményigényük miatt, továbbá mert „minden egyes szélenergiatelep-szörnyhöz egy teljes értékű szén- vagy atomerőművet kellene felépíteni, hogy azok pótolhassák a kiesést az idő 75%-ában, amikor a szél vagy túl erős, vagy túl gyenge.” Mindez meredek? Óh igen, mint az a borotvaél, amelyről valójában ez a könyv szól, és amelyen az emberiség hatására az ökoszisztéma – Gaia – egyensúlyozik. „Máglyára! el! igen kemény!” Óh igen, de csak akkor, ha helytálló érvek, és azokat igazoló, nagyléptékű tapasztalatok bizonyítják Lovelock állításainak és következtetéseinek téves voltát.

A modern emberiség gondolkodásával az egyik nagy baj, hogy eleve nem hiszünk annak, aki szembeszáll az általánosan elfogadott – vagy eléggé hatékonyan ilyenként beállított – nézetekkel, a híres mainstreammel. Valószínűleg azért tesszük ezt, mert kényelmes mentséget kínál, hogy mások is így tesznek, mert erre ösztönöz az intellektuális csordaszellem – elvégre olyan kényelmetlen a magány és az útkeresés a csordán kívül! –, s mert a mainstreamben hinni is lehet, mondván hogy a nagy többség csak nem tévedhet ekkorát – a vele szembemenő nézet elfogadásához viszont előbb meg is kell érteni azt! Voltaképpen ilyen nézetrendszert állít elénk Lovelock e könyve. Azt is mondja, hogy a globális felmelegedést és a globális gazdasági összeomlást egyidejűleg idéznénk elő, ha hirtelen sikerülne

megvalósítanunk a globális károsanyag-kibocsátás 60%-os csökkentését. A szennyező aeroszok eltávolítása után ugyanis a melegházi gázok szabadon kifejthetnék a hatásukat, és végre elpusztíthatnák azt, ami még megmaradt a kellemes, interglaciális Földből. Ha ezt elhisszük neki, úgy akár hálásak is lehetünk azoknak a népeknek, gazdaságoknak, ágazatoknak, amelyek a pillanatnyi érdekeik szerint elszabotálják – vagy eleve el sem fogadják – a klímavédelmi egyezmények végrehajtását. „Bolond egy klímánk van, és bármit teszünk, el vagyunk átkozva” idézi Lovelock egyik korábbi kijelentését. Ám mindabból, amit élénk tár, nagyon úgy tűnik, hogy voltaképpen mi vagyunk az érdekek hálójában és a tudatlanság béklyóiban vergődő bolondok. Kiemelkedően markáns példa erre a DDT használatának az ő szavával buta és meggondolatlan betiltása. A szövegösszefüggés utal rá, hogy ez is érdekek összefonódása mentén történt (a köznapi életünkben is számtalan példa mutatja, milyen marakodás megy a piacokért, s hányszor öltöztetik azt tudományos mezbe). Elmondja viszont, hogy a DDT értelmes használata oly mértékben szorította vissza a szúnyogok által terjesztett malária terjedését a trópusokon, hogy betiltása a WHO becslése szerint milliók halálához és százmilliók megnyomorodásához vezetett, s 2006 óta a WHO aktívan támogatja a DDT használatát a malária elleni küzdelemben.

„Csak ragyogj még, te gyapjas ég, / ti hűvös, zöld dombok a Földön!” (R. A. Heinlein: Zöld dombok a Földön). Lovelock fejtegetései szerint már nem az a tét, hogy ebben a mai világunkban nagyon soknak kell változnia ahhoz, hogy minden ugyanígy maradhasson, hanem hogy nagyon soknak kell változnia ahhoz, hogy valami is maradhasson az emberiség magas kultúrájából. Nehéz abbahagyni mondandójának idézését, annyira izgalmas, megragadó, és felkavaró minden része. Töprengésre késztet e világunk jövője felett, gondolkodásra, hogy mi is a szerepünk abban, s azon is, vajon voltaképpen kik ebben a hamis próféták, és kik az igazak. Befejezésül, a tisztánlátáshoz s reális biztatásként még néhány gondolat innen: „Olyanok vagyunk, mint a bűvészes: nem tudjuk visszavonni az általunk már kimondott ipari varázsigét, de idővel, amikor ki leszünk téve a hamarosan bekövetkező, kíméletlen szelekciós nyomásnak, fajoként talán felnövünk a feladathoz, és képessé válunk erre.” „Nagyszerű, büszke jövő is állhat előttünk, mint olyanok előtt, akik a majdani Ádám és Éva ősei, akik elődei egy olyan fajnak, amely közelebb áll Gaiához, s amely úgy teljesít benne szolgálatot, ahogy az agyunk szolgál bennünket. Fontos része lehetnének annak, ami majd kialakul – egy olyan intelligens bolygónak, amely jobban fenn tudja tartani a lakhatóságát.”

Dr. Osman Péter

Wolfgang Fleischer: 1000 katonai jármű. Harckocsik, motorkerékpárok, dzsipek, tehergépkocsik és kételtűek. Alexandra Kiadó, 2010; ISBN – 9632972558

A kötet az Alexandra kitűnő „1000 ... sorozatának egyik legújabb darabja (1000 automobil – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2007/3; 1000 lőfegyver – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2009/4; 1000 Motorkerékpár – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2007/1; 1000 Tanulmányautó – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2009/3).

„Lovat! Lovat! Országomat egy lóért!” (Shakespeare – III. Richárd, V.4.) – Íme, mit érhet egy hatékony harci jármű kiélezett helyzetekben! Vajon mit ajánlott volna a veszte elől kétségbe esve menekülni próbáló király egy olyan lehetőségért, amelyet az e kötetben felsorakoztatott gépek akár leggyengébbike is kínál?

„Milyen balszerencse, hogy a Föld első intelligens társas állata egy törzsi szerveződésű ragadozó.” – idéztük James Lovelock Gaia halványuló arca c. könyvéből. Tegyük azonban hozzá – ha sokkal békésebb természetű lenne az emberiség, akkor talán technikai fejlettségben a közelében sem járnánk a mainak. Ha csak az innovációk exponenciális gyorsulásának legutóbbi egy-másfél évszázadát nézzük, a fejlesztések igen nagy hányadának – bizonyos területeken azok zömének – forrása az egymásra fenekedő „törzsek”, azaz országok egymással versengő törekvése hatalmi potenciáljuk növelésére, valamint mások haditechnikai fölényének kiegyenlítésére. Voltaképpen ahogy a világunkat felépítő nehéz elemek a szupernovák kohóiban jöttek létre, hasonlóképpen elmondható, hogy a hétköznapi élet modern eszköztárának nagy hányada a hadiiparban „forrón és szilajon” született fejlesztések leszármazottja. Csak az egyik legpolgáribb területen, a konyhánkban maradván, a teflonbevonatú edényektől a mikrohullámú sütőn át a lézerelésítésű késekig modern főzőeszközeink sorát köszönhetjük a hadiiparnak.

Minden bizonnyal az emberiség legújabb korszaka nyitányának tekinthető, hogy a most folyó nagy észak-afrikai tömegmegmozdulások egyik fő mozgatója az internetnek és a mai telefontechnikának a segítségével megvalósított szervezés és mozgósítás, jóllehet az érintett országok még csak nem is sorolhatók a legmagasabb technikai színvonalon állók közé; s hogy erős országok erős diktatúrái is a hatalmukat fenyegető erőnek tekintik a modern infokommunikációban rejlő ilyen lehetőségeket. Aligha valószínű viszont, hogy a hadiipari fejlesztések nélkül ezek az eszközök a legtöbbünk rendelkezésére állnának. Ehhez tartozik az is, hogy a hadiipari fejlesztéseknek van egy kritikus jelentőségű sajátossága – jelesül, hogy ugyan a technikai fejlődés előrehaladtával mindinkább kiemelkedően nagy a forrásigényük, azonban a finanszírozásukban a polgári területekhez képest sokkal kevésbé jutnak döntő szerephez a megtérülési követelmények. Ezért itt olyan innovációs fejlesztések is megvalósulhatnak, amelyekre a polgári ágazatokban nem jutna pénz. Másrészt viszont, és ez az ilyen fejlesztések számunkra igen fontos vonása, a profitszerzés a hadiipar szereplői számára is kiemelt cél, s ezért a létrehozott innovációs eredmények nagy hányadát – vagy

azok leszármazottait – előbb-utóbb igyekeznek a polgári alkalmazásokban is hasznosítani. Ecce homo, ecce teflonbevonat és mikrosütő ...

Magának e kötetnek is izgalmas olvasata jellemezhető az „ecce homo” mottóval. A katonai járművek benne felsorakoztatott seregszemléje egyaránt szól az ember militáns hajlamáról, valamint kiemelkedő, lenyűgöző alkotóképességéről. Tudjuk, a kerék feltalálása egyike a társadalmi-gazdasági fejlődést megalapozó legfontosabb, korai innovációknak. A bevezetés itt azt is kiemeli, hogy a kocsik már fejlődése legkorábbi szakaszában egyaránt szolgált gazdasági és hadicélokra. Az ókor magasán fejlett kultúráiban már megjelentek a gyors, lóvontatta harci kocsik. Mozgékonyaságuk, valamint hogy harcosaik fegyvereiket e magasabb platformról tudták használni, fölényt biztosított nekik a harcban (e kocsik tehát joggal nevezhetők a kor csúcstechnológiás fegyvereinek).

Az említett bevezetés igen érdekes, bár szükségképpen tömör had- és technikatörténeti áttekintéssel szolgál e járműcsalád fejlődéséről és alkalmazásáról. Tényeket ugyan csak példálózva hozhat fel, ám azok így is nagyon tanulságosak. Csak egy részletet ízelítőül kiragadván: a korabeli adatok szerint 1914 nyarán (azaz nem sokkal az autózás hajnalát követően), az első világháború kezdetén Belgium, Franciaország és Nagy-Britannia haderői csak a nyugat-európai fronton 76 ezer gépjárművel rendelkeztek; az orosz hadseregnek ekkor 16 ezer gépjárműve volt. 1918-ra az antantnak 240 ezer gépjárműve volt hadi szolgálatban, hatszor annyi, mint a német haderőnek, míg a császári és királyi osztrák–magyar haderő 24 ezerrel rendelkezett. A gépkocsik igen rövid idő alatt a vasutak mellett az első számú katonai közlekedési eszközzé léptek elő. És ugyancsak e világháború egyik kiemelkedő jelentőségű katonai innovációja volt egy egészen újfajta, kifejezetten kiváló terepjáró és fegyverhordozó képességűnek fejlesztett harci jármű-család, amely eredeti fedőneve alapján a tank elnevezéssel vált a fegyvertárak és fegyveres erők egyik kiemelkedő harcértékű részévé.

Érdekes idéznünk a Bevezető történeti áttekintésének sokatmondó alcímeit: A mozgó hadviselés kezdetei / Az első harci kocsik / Járművek minden fronton – a hadseregek gépesítése az első világháborúban / Gépesítés és páncélos hadviselés a két világháború között / A fő csapásmérő erő – katonai járművek és páncélosok a második világháborúban / Mozgékonyaság új körülmények közepette (a második világháborút követő időkből, napjainkig – a szerző).

Ezernél több típusról összesen 336 oldalon, mindegyikről fényképpel – ez azt is jelenti, hogy a szöveges ismertetések csak a legfontosabb jellemzők pár soros összegzésére szorítkozhatnak. Az ismertetést adatsor teszi teljesebbé, amelynek címszavai: / Feladat / Gyártás (évei) / Kezelők (száma) / Súly / Teljesítmény / Fegyverzet / Páncélzat (vastagsága). Jogos hiányérzetünk inkább csak abban lehet, hogy jól jött volna egy glosszárium a „beszélő” típusnevek, valamint a főként a németeknél szereplő rövidítések magyarázatával – az utóbbiak esetében annál is inkább, mert azok a jármű sajátosságára utalnak.

A kötet tartalmáról és rendezőelveiről a szerzők elmondják, hogy az elsősorban az európai térség harci járműveivel foglalkozik, de kitekint a tengerentúli országokra, főként az

Egyesült Államokra is. (A mondottakon túl a japán típusok kapnak még nagyobb teret.) A válogatásnál előnyben részesítették a hagyományos autógyártó országokat, de bevettek kevésbé fejlett autóiiparú országokat is, amennyiben figyelemre méltó licenccalapú gyártás folyt a területükön, vagy lemásoltak egy ismert katonai járművet. A modellek kiválasztásánál nem csupán a gyakoriságuk, hanem technikai megoldásaik érdekessége vagy szokatlan külsejük is szempont volt. A kötet anyagát a gyártó országok szerint csoportosították. Azon belül a járműveket időrendbe és típus szerint rendezték. A legkisebb és legrégebbi, páncélozatlan járművekkel kezdték, azaz a motorkerékpároktól és a dzsipektől a nehéz tehergépkocsikig haladtak előre. Azokat vontatók, felderítő páncélkocsik, lövedékvető és egyéb különleges gépjárművek követik, majd a nehéz páncélozott harci járművek, a lövészpáncélosoktól az önjáró lövegeken keresztül a harckocsikig. A sort a jelenkor legnehezebb páncélozott járművei zárják. A szerzők e felsorolása ugyan külön nevesítve nem szól róluk, de szerfelett fenyegető rakétahordozókat is láthatunk itt.

A haditechnikában kevésbé otthonosaknak igazán rendkívüli tárlat végignézni ezeket a járműveket. Ha el tudunk tekinteni szélsőségesen csúf, gyilkos rendeltetésűktől – és az is igaz, hogy sohasem az eszköz a rút, megvetendő, hanem a gazdája! –, akkor az egész albumról elmondható, hogy csaknem kivétel nélkül nagyon figyelemreméltó műszaki alkotások seregszemléje. Ilyenként szerfelett sokszínű és érdekes, mind az eszközök képességeit, mind azok technikai megoldásait, valamint megjelenését tekintve, a korai, viszonylag apró, fűrge jószágoktól az erőteljes darabokon át a szinte legyűrhetetlennek látszó hatalmas csúcsragadozóig.

Dr. Osman Péter